

УДК 377:02]-043.86(477)''1920/1950''

DOI: [http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180286](http://dx.doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180286)

Соколов Віктор Юрійович,

кандидат історичних наук, доцент, головний бібліотекар

Національної парламентської бібліотеки України

вул. М. Грушевського, 1, м. Київ, 01008, Україна

тел.: (044) 278 85 12

e-mail: socolv@i.ua

ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У 1920-Х – 1950-Х РР.: ВІД БІБЛІОТЕЧНИХ КУРСІВ ДО СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ТЕХНІКУМІВ

Проаналізовано особливості становлення бібліотечної освіти у 1920-х – 1950-х рр.; досліджено історичні, соціально-політичні та культурно-освітні чинники створення та розвитку середніх спеціальних навчальних закладів, що готували бібліотекарів у зазначений період; вивчено специфіку формування та характер функціонування бібліотечних курсів та технікумів, переважно на прикладах навчальних закладів України; проаналізовано значення їхньої діяльності у підготовці фахівців середньої ланки кваліфікації, у розвитку бібліотечної освіти та бібліотечної справи в цілому.

Ключові слова: історія освіти, бібліотечна освіта, середні спеціальні навчальні заклади, бібліотечні технікуми, культосвітні технікуми, бібліотечні курси, Україна.

Формування інтересу до бібліотечної професії є необхідною умовою функціонування не тільки всієї системи безперервної бібліотечної освіти, а й бібліотечної діяльності в цілому. Інтерес до історії бібліотечної освіти зумовлений тим, що дослідники, вивчаючи накопичений досвід, розшукуючи оптимальні моделі підготовки кадрів у минулому, аналізують всі етапи формування системи спеціальної професійної освіти бібліотекаря; намагаються виявити й осмислити історичні причини та чинники розвитку сфери підготовки кадрів та кадрової політики у бібліотечній справі, а також вивчити особливості становлення та підвищення рівня професійної майстерності бібліотекаря у кризові періоди розвію бібліотечної справи; дослідити взаємозв'язки між рівнем професійної підготовки бібліотечних працівників та певними трансформаціями у зазначеній сфері суспільної діяльності.

Період становлення та формування середньої спеціальної бібліотечної освіти в Україні нині залишається ще недостатньо вивченим вітчизняними бібліотекознавцями. Більшість наукових праць було присвячено питанням розвитку вищої професійної освіти та питанням підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів. Дослідники мало уваги звертали на формування різних ланок серед-

ньої спеціальної бібліотечної освіти, зокрема залишається майже не розкритим питання розвитку та значення діяльності бібліотечних, політосвітніх та інших технікумів, що готували бібліотекарів середнього рівня кваліфікації. Загальні положення щодо формування середньої спеціальної бібліотечної освіти та певні узагальнення щодо створення та діяльності бібліотечних технікумів розкрито у працях Б. Боровича, О. Бурби, Ф. Доблера, В. Іваницького, С. Комського, І. Цареградського. Окремі відомості про становлення та розвиток бібліотечних технікумів відображено у наукових статтях сучасних дослідників історії бібліотечної освіти Н. Бачинської, Н. Березюк, М. Глазкова, Н. Новікової, А. Соколова, А. Соляник та ін. Автор пропонованої статті ставить за мету розкрити відмінні риси, основні чинники й етапи становлення та розвитку середньої спеціальної бібліотечної освіти в Україні у 1920–1950-х рр.; охарактеризувати різновиди, особливості створення та розвитку технікумів, що готували бібліотечних фахівців середньої ланки кваліфікації, особливо – бібліотечних технікумів.

Бібліотечна професія виникла в глибоку давнину і вже на ранніх етапах свого розвитку, коли поняття професіоналізму ще навіть не розглядалося, єдиною незаперечною вимогою до бібліотекарів була енциклопедична освіченість. У XVIII ст. поступово починає складатися чітке уявлення про вимоги до бібліотекаря: освіченість, знання книги і бібліографії, володіння іноземними мовами і навичками спілкування з читачами. Тільки у 1876 р. М. Дьюї (1851–1931) вдалося переконати суспільство в тому, що бібліотечна справа вимагає професійного підходу та спеціальних знань. Ідея початкової підготовки бібліотекарів у середніх спеціальних навчальних закладах та школах була висловлена німецькими вченими Е. Целлером у 1848 р. та М. Шретінгером у 1829 р., але широке практичне втілення вона отримала лише у 1880-х рр. в Америці. У Західній Європі в цей час вже почали впроваджувати в університетах кафедри з бібліотекознавства [16, с. 97]. Проте наприкінці XIX – на поч. XX ст. навчальні програми вищих і середніх навчальних закладів, що готували бібліотекарів відрізнялися значним різноманіттям.

На рубежі XIX–XX ст. в Україні почалося формування професійної бібліотечної освіти, що було значною мірою пов'язано з діяльністю Л. Хавкіної (1871–1949), яка в 1904 р. виступила на Третньому Всеросійському з'їзді діячів з професійної і технічної освіти з доповіддю «Про професійну підготовку бібліотекарів», де вперше запропонувала проект організації бібліотечної освіти в Російській імперії. Втім, погляди на розвиток бібліотечної освіти у фахівців розподілилися на два основні напрями: прихильників університетської та прихильників професійної освіти. Прихильники університетської освіти (Л. Брюхатов, А. Войнич-Сяноженцький, К. Рубинський, М. Сафронєєв та ін.) зазначали, що бібліотечна робота вимагає від працівників, в першу чергу, широкого кругозору та певної енциклопедичності знань. Бібліотечні курси та школи в цьому відношенні майже нічого не давали, а освітній рівень їх випускників

був дуже низьким. Отже, для бібліотечної роботи потрібні особи з вищою (університетською) освітою, які зможуть швидко орієнтуватися в питаннях бібліотекознавства, прослухавши додатково спеціальні курси. Так, наприклад, А. Войнич-Сяноженцький зазначав про необхідність створення спеціалізованих кафедр при університетах.

Прихильники професійної освіти (Є. Добржинський, А. Калішевський, С. Масловський та ін.) зазначали, що не існує абстрактної «вищої загальної освіти», що сучасному бібліотекарю не потрібна загальна енциклопедична освіта, а необхідне спеціальне наукове знання з певних дисциплін, де бібліотекар буде добре обізнаний у певній галузі науки [29, с. 62–63]. На Першому Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи (1911) пропонувалися: різні варіанти організації курсів (двох-, трьохрічні), що діяли б при певних навчальних закладах; створення шкіл з вивчення бібліотекознавства при одній-двох найкращих бібліотеках; організація самостійних бібліотечних курсів та ін. Проте, як зазначав С. Масловський, приєднати бібліотечні курси до будь-якого інституту чи школи буде недоцільним, оскільки зміст загальноосвітньої і спеціальної підготовки бібліотекарів не збігається ні з одним з навчальних закладів. Отже, справа підготовки майбутніх бібліотекарів повинна бути справою самих бібліотекарів: курси повинні бути абсолютно самостійними. Після багатогодинної дискусії на з'їзді більшістю голосів на секції академічних бібліотек була прийнята резолюція про заснування спеціальних бібліотечних курсів, у якій було наголошено на необхідності обмеження їх навчальних програм виключно циклом спеціальних бібліотечних дисциплін (без вивчення загальноосвітніх предметів).

У 1913 р. за ініціативою Л. Хавкіної (1871–1949) було організовано короткострокові бібліотечні курси при Народному університеті імені А. Л. Шанявського. У навчанні більше уваги приділялося формуванню практичних навичок роботи та засвоєнню практичних знань. Розвиток теоретичних дисциплін відбувався вкрай повільно. Проте на курсах було підготовлено та видано перші навчальні посібники для бібліотекарів: «Примеры каталогизации» А. Калішевського та А. Покровської (1916), «Авторские таблицы Кеттера в переработке для русских библиотек» (1916) і «Руководство для небольших библиотек» Л. Хавкіної (1917) та ін. З 1918 р. зміст спочатку тритижневих, а потім піврічних курсів зводився, так само, як і раніше, до засвоєння прикладних умінь і навичок [26]. Зокрема, наприклад, видатний український бібліотекознавець С. Сірополко на зазначених курсах читав лекції, що були присвячені технології комплектування та придбання бібліотеками книг, системі книговидавничих та книготорговельних фірм Росії та ін.

Після встановлення Радянської влади, спираючись на п'ятирічний досвід організації підготовки бібліотекарів у Народному університеті ім. А. Л. Шанявського, Л. Хавкіна розробила проект організації бібліотечних курсів у загальнодержавному масштабі, який вона розкрила на Першій державній бібліотечній

сесії Наркомосу (Москва, 25.01–01.02. 1919) в рефераті «Про організацію бібліотечних курсів» [6]. Дослідниця пропонувала організувати мережу бібліотечних шкіл і курсів. Наприклад, у Москві і Петрограді було б доцільно, на її думку, влаштувати річні курси для бібліотекарів академічних бібліотек і річні курси підвищеного типу для бібліотекарів публічних бібліотек, інструкторів та викладачів бібліотекознавства. У губернських містах Л. Хавкіна пропонувала влаштувати короткострокові курси з бібліотечної справи тривалістю від чотирьох до шести тижнів (кошторис губернських курсів становив приблизно 20 тис. крб., де 50 % коштів виділялося б з місцевого бюджету). Короткострокові систематичні курси (приміром, двічі на рік) умовно можна було вважати прикладом середньоосвітнього бібліотечного навчального закладу. Підготовку бібліотекарів у повітах (районах) Л. Хавкіна пропонувала здійснювати шляхом проведення курсів-з'їздів, виїзних лекцій і бесід з фахівцями (вартість одного курсу-з'їзду становила 1,5–2 тис. крб.). На жаль, проект дослідниці не був прийнятий за основу побудови бібліотечної школи. Втім, у 1918 р. було відкрито бібліотечні курси у Києві на базі Фребелівського педагогічного інституту та у Харкові на базі першого в країні кабінету бібліотекознавства, який був започаткований Л. Хавкіною у 1903 р. при Харківській громадській бібліотеці. Слід зазначити, що на бібліотечних курсах у Києві лекції з бібліотекознавства читав С. Сірополко [27, с. 75]. У 1919 р. у Києві при Позашкільному відділі Наркомосу України було організовано бібліотечні курси, які проходили як цикл семінарів. Методика та техніка бібліотечної роботи викладалася на цих курсах за такою ж програмою, як і на бібліотечних курсах в Народному університеті ім. А. Л. Шанявського. Вимоги до кандидатів на навчання були невисокими (освітній рівень не повинен був бути нижче першого ступеня єдиної трудової школи), але було бажаним членство в партії і піврічний стаж у просвітницькій або партійній установі губернського масштабу. Заняття були розраховані на 6 тижнів. Зміст курсової підготовки стосувався, переважно, тих тем, що були присвячені виключно організації бібліотечної справи, у той час як питання бібліотечної техніки скорочувалися до мінімуму. Курсанти, перш за все, повинні були бути добре ознайомлені з принципами комплектування та побудови бібліотечної роботи в цілому, з основами організації каталогів, основами класифікації, індексування та інших процесів [6].

У 1919 р. бібліотечні курси було запроваджено в Одесі, Житомирі, Полтаві, Чернігові та в деяких інших містах. На курсах поряд з фаховими дисциплінами викладали такі предмети, як українська та іноземна мови, українська та зарубіжна література, всесвітня історія, географія, психологія, етнографія, археологія тощо [10, с. 82]. Програми бібліотечних курсів були побудовані на засадах органічного поєднання вивчення фахових, суто бібліотечних дисциплін із загальноосвітніми та суспільно-політичними предметами [27]. Щоденні заняття були розраховані на 4–6 тижнів та передбачали приблизно по дві години лекцій та шість годин практичних робіт. У листопаді 1920 р. на базі Позашкільного

відділу Наркомосу було утворено Головний політико-освітній комітет (Головполітосвіта), при Бібліотечному відділі якого було організовано курси для підготовки кваліфікованих організаторів політосвітньої роботи в бібліотеці. Такі курси було започатковано при кожній Губполітосвіті, тобто в 12 (потім дев'яти) «українських» губерніях.

Основними канонами бібліотечної освіти у радянські часи поступово ставали такі принципи: партійності та комуністичного виховання; формування активних політично свідомих «борців» політосвітньої роботи; домінування політграмоти в основі гуманітарної професійної освіти; поєднання суспільно-політичної підготовки та бібліотечних знань у формуванні прикладних професійних навичок та вмінь. Обов'язковий набір суспільно-гуманітарних дисциплін складався з таких навчальних предметів, як основи марксизму-ленінізму, політична економія, вітчизняна та зарубіжна історія, вітчизняна та зарубіжна література, атеїзм, педагогіка та ін. Проте загальна професійна проблематика, починаючи з 1930-х рр., фактично, ледве виходила за межі вивчення спадщини В. Леніна і Н. Крупської та боротьби з буржуазним бібліотекознавством. Втім, значно розширилося виробничо-практичне навчання студентів у бібліотеках.

Осередками радянської бібліотечної школи були інститути позашкільної освіти, педагогічні та політосвітні технікуми, бібліотечні курси та семінари. Спочатку підготовка кваліфікованих бібліотечних працівників здійснювалася у навчальних закладах, які здійснювали підготовку викладацьких кадрів. На поч. 1920-х рр. в Україні діяли вже декілька інститутів народної освіти з факультетами позашкільної освіти, які готували бібліотечних та клубних працівників. Однак університетської освіти зазначені інститути не давали, оскільки тривалість навчання в них в той час становила від одного до трьох років. Переважно, на підготовку бібліотекарів була спрямована організація різного роду короткострокових курсів тривалістю від двох тижнів до трьох місяців. Курси політосвітніх працівників, хоча і називалися «курсами підвищення кваліфікації», насправді часто виявлялися курсами навчання основам спеціальності, так як багато хто з курсантів не мали стажу практичної роботи. У той же час окрім таких курсів політосвітніх працівників існували також курси їх перепідготовки. Безсумнівний інтерес представляла програма бібліотечно-інструкторських курсів, яка окрім спеціальних дисциплін, включала і заняття з суспільно-політичних і загальноосвітніх предметів (приблизно 70 % навчального часу). Слід також зазначити, що керівники курсів прагнули дати слухачам не тільки теоретичні знання, а й практичні навички. Таким чином, бібліотечні курси поєднували спеціальну, суспільно-політичну та загальноосвітню підготовку кадрів. На початку 1920-х рр. у країні з'являються перші бібліотечні об'єднання – громадські професійні організації бібліотечних працівників 1920-х – поч. 1930-х рр., що здійснювали переважно координацію діяльності та методичне керування бібліотеками певного регіону (міста, району); професійну підготовку та перепідготовку кадрів; проведення й організацію науково-дослідної та

політосвітньої роботи. Бібліотечні об'єднання намагалися вирішувати завдання, пов'язані з підвищенням кваліфікації місцевих кадрів, шляхом організації різноманітних курсів, семінарів та інших занять. Отже, вони були постійно діючою школою не тільки політичного навчання, а й давали разом з тим знання в галузі бібліотечної справи [25].

Розвиток спеціальної фахової освіти спонукав до розробки бібліотечних підручників та посібників, перші з яких побачили світ вже на поч. XX ст. Одним з підручників з бібліотечної справи була праця викладачки вищих жіночих курсів К. Балабанової «Библиотечное дело» (1902) [1, с. 50]. Серед слухачів курсів користувалися попитом посібники Л. Хавкіної «Библиотеки, их организация и техника. Руководство по библиотековедению» (вид. 1904, 1911, 1918), «Руководство для небольших библиотек» (вид. 1911, 1917), «Книга и библиотека» (М., 1918), які відіграли значну роль не лише в організації бібліотечної освіти, а й у розвитку бібліотекознавства як науки. Отже, на поч. 1920-х рр. у системі вищої та середньої спеціальної освіти в Україні відбулися докорінні зміни: було створено низку педагогічних інститутів, середні спеціальні навчальні заклади були реформовані у технікуми. У 1924 р. в УСРР налічувалося 39 інститутів, 158 технікумів та 33 робітничих факультетів, де навчалася відповідно 35485, 28167 та 7972 осіб. За деякими даними, кількість технікумів наприкінці 1920-х рр. становила 109 закладів, де навчалася 26778 осіб [11, с. 939].

Підготовка бібліотекарів середньої кваліфікації в СРСР була розпочата у сер. 1920-х рр. на політосвітніх відділеннях радпартшкіл, а також на політосвітніх і бібліотечних відділеннях педагогічних технікумів. У 1925 р. Народний комісаріат освіти (Наркомос) встановив плату за навчання в інститутах і технікумах, зокрема у педагогічних інститутах – 60 крб., у технікумах – 30 крб. на рік. Робітники та службовці, а також особи, що знаходилися на їх утриманні, які мали заробіток 40–50 крб. на місяць, сплачували 20 % від повної плати за навчання; особи, які заробляли 50–60 крб., платили 25 %, якщо 60–70 крб. – 30 %, 70–85 крб. – 40 %, 85–100 крб. – 50 %, 100–125 крб. – 60 %, 125–150 крб. – 75 %, більше 150 крб. – 100 % вартості. А ті, хто жив на нетрудові доходи, платили 200–300 % вартості навчання [23, с. 83]. Для порівняння: вартість обіду в столовій становила приблизно від 20 до 45 коп.; за гуртожиток студенти платили приблизно від 50 коп. до 2 крб. на місяць. Стипендія становила 20–25 крб. Звичайно стипендія студентів вишів була значно більшою. Відомо, що, наприклад, у 1933–1934 рр. розмір стипендії на бібліотечному факультеті Всеукраїнського інституту комуністичної освіти (ВУІКО) становив від 110 до 250 крб. [28, с. 15]. Втім, звичайно, вартість товарів і продуктів у 1930-х рр. була значно більшою, ніж у 1920-х рр.

У 1929 р. в країні було 12 Інститутів народної освіти (у Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську, Полтаві, Ніжині, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Миколаєві, Чернігові, Херсоні, Луганську), у більшості з яких було бібліотечне відділення. Проте кількість студентів на них була незначною і бібліотечних ка-

дрів катастрофічно не вистачало. У зазначений рік, з метою ліквідації неписьменності та поширення освіти, було організовано бібліотечний похід, програма якого передбачала масове відкриття бібліотек, хат-читалень, поліпшення стаціонарного та нестаціонарного бібліотечного обслуговування читачів. Проте розгорнутися бібліотечному походу, відповідно до намічених завдань, поряд з іншими, не давала можливості все та ж сама кадрова проблема. Навіть у 1927 р., коли в СРСР було приблизно 15140 книгозбірень, тільки для міських бібліотек потрібно було ще приблизно 40 % нових спеціалістів. Окрім того, що кількість бібліотекарів не відповідала зростаючим потребам бібліотек у нових бібліотечних кадрах, вони ще й мали недостатню професійну та загальноосвітню підготовку. На поч. 1930-х рр. тільки 65 % міських бібліотекарів мали середню освіту, а 72 % сільських бібліотекарів не мали і середньої освіти [8, с. 21]. Отже, в новоутворених радянських республіках почалося стрімке зростання кількості масових бібліотек, за темпами якого не встигав розвиток підготовки бібліотечних кадрів, оскільки формування системи бібліотечної професійної освіти ще тільки починалося. За період з 1917 по 1927 рр., окрім нових масових бібліотек, які належали Наркомосу (їх частка досягала 85 % від загальної кількості книгозбірень), відкрилося понад 1300 наукових і спеціальних бібліотек, головним чином при вишах і науково-дослідних установах, які також потребували кваліфікованих бібліотечних працівників. А за роки другої п'ятирічки (1933–1937 рр.) кількість масових бібліотек збільшилася з 15 до 25 тис. Проте кількість бібліотечних кадрів зростала набагато повільніше. Тобто і в 1930-х рр. проблема підготовки бібліотечних кадрів залишалася основною. Культосвітні кадри, до яких відносились і бібліотекарі, абсолютно не задовольняли потреби і темпи розвитку бібліотечної справи. До того ж, їхня кваліфікація, як правило, була вкрай невисокою, що пояснювалося слабкою спеціалізацією освітнього процесу, відсутністю корпусу викладачів з бібліотечнознавчих дисциплін, недостатньою кількістю необхідної навчально-методичної літератури та ін.

Підготовка бібліотекарів середньої кваліфікації у 1920-х – першій пол. 1930-х рр. здійснювалась, переважно, на бібліотечних відділеннях технікумів політосвіти, педтехнікумів та на бібліотечних курсах, а також у школах-дев'ятирічках з бібліотечною спеціалізацією, яких було лічені одиниці. У педтехнікумах вивчення спеціальних предметів починалося лише в останній рік навчання. У технікумах політосвіти, навіть на бібліотечних відділеннях, готували, в першу чергу, політичних агітаторів, культосвітніх та партійних працівників, відповідно до чого була складена і навчальна програма. Підготовка за спеціальними дисциплінами відступала на другий план. Звідси, випускники як спеціалісти бібліотечної справи були недостатньо професійно підготовлені, до того ж, вони не мали необхідної спеціалізації. Крім того, як зазначала Ф. Доблер, до поч. 1930-х рр. в країні не було ані науково обґрунтованої теорії бібліотечної справи, ані сучасних підручників зі спеціальних дисциплін [8, с. 22].

До того ж у 1920–1930-х рр. і навіть пізніше на бібліотекаря часто дивилися як на такого собі культосвітнього масовика. Зокрема, Б. Борович зазначав, що «это – человек, по своему характеру и склонностям, общительный, живой, “соседский” – всем приятный и нужный. Он является активным участником и инициатором всяких общественных начинаний, он умеет быть и становится притягивающим центром для всего окружающего населения, – тем фокусом, той почвой, куда стекается вся коллективная энергия, весь общественный инстинкт» [3, с. 80–81]. За принципами бібліопсихологічної концепції М. Рубакіна, бібліотекар – «возбудитель эмоций и стремлений. Он формовщик общественного мнения. Он организатор самых глубоких недр души как каждого отдельного читателя, так и читающей массы, а через ее посредство и массы не читающей...» [24, с. 40]. Таким чином, відповідно до зазначених соціально-психологічних характеристик бібліотекар у радянські часи як працівник, в першу чергу, сфери ідеології, ставав поруч з партійним діячем [9, с. 208–209].

У 1920-х – першій пол. 1930-х рр., як і пізніше, досить високою була плінність бібліотечних кадрів. Заробітна плата бібліотекарів була набагато нижче середньої (до того ж, існувала зрівнялівка в оплаті праці бібліотекарів із різним стажем роботи) [5, с. 10–13]. Увага місцевих партійних, радянських, комсомольських і профспілкових організацій була недостатньо зосереджена навколо бібліотечної роботи. Постановою ЦК партії від 30 жовтня 1929 р. «Про заходи щодо поліпшення бібліотечної роботи» було дано вказівку про планомірну підготовку нових і перепідготовку наявних кадрів бібліотекарів. У 1930 р. радянським урядом було прийнято рішення про створення окремої спеціальної вищої бібліотечної школи та про розгортання мережі бібліотечних технікумів. Планувалося, що в бібліотечних технікумах зможуть навчатися одночасно до 600 студентів. Передбачалося не тільки створення системи підготовки і перепідготовки бібліотечних кадрів, організації нових бібліотечних навчальних закладів вищої освіти, створення мережі бібліотечних технікумів (мінімум по одному у кожному обласному центрі), а й покращення якості підготовки та перепідготовки бібліотекарів на бібліотечних курсах (довгострокових, середньострокових, короткострокових (1–2 тижня)). Також планувалося зобов'язати обласні бібліотечні ради організувати широке охоплення бібліотечних працівників системою заочного навчання. Отже, у зв'язку з тим, що потреба у бібліотечних фахівцях середньої кваліфікації була велика, а профіль освітньої діяльності педагогічних навчальних закладів не дозволяв її збільшити, постало питання про необхідність відкриття окремих спеціальних бібліотечних навчальних закладів, зокрема бібліотечних технікумів.

У 1930 р. Наркомос затвердив систему бібліотечної освіти, яка складалася з закладів вищого рівня (трих-чотирьохрічні бібліотечні факультети інститутів), навчальних закладів середньої спеціальної ланки освіти (двохрічні або трихрічні бібліотечні технікуми, бібліотечні відділення педтехнікумів, технікумів політосвіти, бібліотечні школи) та початкової кваліфікації і переквалі-

фікації (бібліотечні курси, семінари, бібліотечне учнівство при книгозбірнях). Кількість бібліотечних технікумів було заплановано збільшити до 30. У сер. 1930-х рр. у вищих і середніх навчальних закладах розширювалося вечірнє і заочне відділення. Але дефіцит бібліотечних кадрів не слабшав: у великих міських і центральних бібліотеках без спеціальної освіти було 45–50 % бібліотечних працівників, у сільських – 70–75 %.

Отже, перші бібліотечні технікуми в СРСР з'явилися на зламі 1920–1930-х рр. (у 1929/1930 навчальному році бібліотечні технікуми були відкриті в Ярославлі, Ленінграді, Самарі) [30, с. 231]. В Україні до 1934 р. бібліотечні кадри середньої кваліфікації готували бібліотечні відділення педтехнікумів, технікумів і шкіл політосвіти, технікумів комуністичної освіти, яких в Україні до червня 1934 р. було 12 [4, с. 13; 19, с. 16–17]. Однак технікуми комуністичної освіти та політосвіти, як вже зазначалося, випускали недостатньо кваліфікованих бібліотекарів, які часто були байдужі до бібліотечної справи, не мали зацікавленості до її розвитку, до книги взагалі. До того ж, кількість фахівців, що готували технікуми, була незначною, наприклад, у 1933–1934 рр. у технікумах політосвіти в Україні вчилася 860 студентів, а випуск фахівців становив 170 осіб на рік. Проте після постанови ЦВК та Раднаркому від 26 липня 1934 р. «Про роботу масових бібліотек» у наступному навчальному році в зазначених закладах вчилася вже 1240 студентів [20, с. 195]. За постановою суттєво збільшувалися асигнування на діяльність бібліотек та підготовку бібліотечних кадрів, зокрема було передбачено відкриття мережі нових бібліотечних технікумів. Планувалося бібліотечні відділення педтехнікумів перетворити на самостійні бібліотечні технікуми [22, с. 29]. За зазначеною постановою в Україні було реорганізовано п'ять технікумів комуністичної освіти у бібліотечні технікуми та утворено три нових бібліотечних технікуми. Таким чином, у 1935 р. в Україні діяло 8 бібліотечних технікумів (Київський, Ніжинський, Тульчинський, Артемівський, Кременчуцький, Мелітопольський, Полтавський та Одеський), у яких навчалася приблизно 1500 студентів (для порівняння, в Російській федерації у сер. 1930-х рр. було відкрито 19 бібліотечних технікумів).

На прикладах вивчення історії кожного бібліотечного технікуму можна прослідкувати складний шлях становлення та особливості розвитку бібліотечної освіти в Україні. Так, наприклад, у 1933 р. Бердичівський технікум комуністичної освіти було переведено у м. Тульчин, де він був об'єднаний з Тульчинським технікумом політосвіти, який був заснований у 1930 р. Після об'єднання Наказом Наркома освіти України № 333 від 11 квітня 1934 р. Тульчинський технікум комуністичної освіти був перетворений на бібліотечний технікум. Технікум мав два відділи: організаційно-масовий і бібліотечний. Організаційно-масовий відділ готував працівників культурно-політичної роботи для виробництва, сільського господарства та низових профспілкових організацій. Бібліотечний відділ готував бібліотечних працівників для низової ланки

масових бібліотек. Термін навчання у технікумі становив три роки. У 1934 р. організаційно-масовий відділ був ліквідований. До того ж, за Постановою Раднаркому УРСР від 2 вересня 1937 р. у Тульчині на базі радпартшколи була відкрита трирічна політосвітня школа для підготовки культосвітніх працівників. У травні 1944 р. після звільнення Тульчина від фашистських окупантів у приміщенні колишньої бібліотечної школи був відкритий технікум політосвіти, який мав два відділи: клубний і бібліотечний. У 1947 р. технікум політосвіти був перейменований на технікум підготовки культурно-освітніх працівників. На підставі Постанови Ради Міністрів УРСР № 260 від 03.03.1947 р. «Про заходи щодо зміцнення районних і сільських бібліотек» у 1947/1948 н. р. при технікумі був відкритий заочний відділ з бібліотечним і клубним відділами [7, с. 371–372]. У 1961 р. Тульчинський технікум культурно-освітніх працівників був реорганізований у культурно-освітнє училище, а у 1965 р. бібліотечний відділ був ліквідований.

Втім, створені у сер. 1930-х рр. нові бібліотечні технікуми не мали в достатній кількості навчальних аудиторій, підручників і посібників, а також досвідчених викладацьких кадрів, в першу чергу – викладачів фахових дисциплін. У цей час на бібліотечних відділеннях інститутів тільки почали викладати курси з методики викладання фахових дисциплін у бібліотечних технікумах [22, с. 31]. Незважаючи на всі зусилля керівництва, навіть наприкінці 1930-х рр. якість викладання методики роботи з читачами, галузевої бібліографії, дитячої літератури, керівництва читанням та інших фахових дисциплін була не на належному рівні, про що зазначали як фахівці, так і студенти старших курсів. У сер. 1930-х рр. у багатьох бібліотечних технікумах було всього по декілька штатних викладачів (як правило, більша частина була сумісниками). З фахових дисциплін було нерідко 1–2 викладача. Кількість студентів з усіх курсів часто становила всього декілька десятків осіб (більше 2/3 – це жінки). Більшість з них забезпечувалася стипендією (40–80 крб.). 90 % студентів було з селян та робітничого класу. Отже, як правило, у абітурієнтів був дуже низький рівень знань, яких все одно приймали до технікумів навіть з поганими оцінками. Значна частина цих студентів, на яких держава витратила чимало коштів, потім змушувала або залишати навчання в технікумі добровільно, або їх відраховували за неуспішність. До речі, низький рівень фахових знань визначали також у студентів стаціонару бібліотечного факультету ВУІКО, що пояснюється неналежним рівнем освіти абітурієнтів. Наприклад, серед 222 першокурсників 1933 р. середню освіту мали всього 49 осіб, неповну середню – 117, нижчу освіту мали 56 осіб [28, с. 15]. До того ж, успішному навчанню, певним чином, заважало погане матеріальне становище студентів, які часто нічого не отримували з дому, жили лише на одну стипендію, а отже, систематично недоїдали. Проте головною причиною недоборів студентів на перший курс бібліотечних технікумів була низька зарплата бібліотечних працівників. Закінчивши бібліотечний технікум, фахівець отримував зарплату приблизно 150–170 крб.,

тоді як шкільний вчитель в той же час отримував 260 крб., працівник лікарні – 250 крб., будівельник – 270–300 крб. Загалом вимоги до навчально-виховного процесу були досить високими. У технікумах було організовано постійний контроль успішності, відвідуваності, своєчасності приходу на заняття, виконання завдань, а також позакласної роботи: діяльності гуртків, випуску стінних газет, участі в сільськогосподарських роботах та ін. За відмінне навчання стипендія підвищувалася на 20–25 %. При наявності незадовільних оцінок з двох предметів стипендія зменшувалася на 50 %. У разі значних заборгованостей (три і більше навчальних предмета) студенти позбавлялися права отримання стипендії.

Відомо, що у 1935 р. до бібліотечних технікумів в Україні було прийнято 855 осіб. Проте кількість студентів у деяких бібліотечних технікумах, розрахованих на навчання 600 осіб, була невеликою, наприклад, в Одеському бібліотечному технікумі навчалася 112 студентів, у Кременчуцькому – 150 [19, с. 17]. У зазначеному році в Україні бібліотечні технікуми підготували 140 фахівців, а в 1936 – вже 350 [4, с. 13]. Проте професія бібліотекаря була неприваблива і бібліотечні технікуми не виконували план набору студентів на перший курс, з яких менше половини отримували диплом фахівця (недобір студентів на перший курс спостерігався майже до поч. 1950-х рр.). Наприклад, план залучення абітурієнтів до навчання у бібліотечні технікуми та бібліотечні відділення педтехнікумів у сер. 1930-х рр. залишався на рині 27,8 % [22, с. 29]. До того ж, катастрофічно не вистачало навчальної літератури, зокрема, не було підручників з фахових дисциплін, місця для проведення занять. До того ж, у 1934 р. кількість викладачів у бібліотечних технікумах становила у середньому по одному викладачу з фахових дисциплін на один технікум [4, с. 13]. Відомо, що тільки Проскурівський та Черкаський бібліотечні технікуми були повністю забезпечені викладачами. Фінансовий бюджет технікумів забезпечував переважно тільки зарплату викладачів та виплату стипендій.

Отже, бібліотечний технікум – це стаціонарний державний спеціальний культосвітній навчальний заклад для підготовки бібліотекарів середньої кваліфікації для сільських, районних, міських і дитячих бібліотек, переважно на базі семирічки (з 1958 р. – восьми класів середньої школи), як правило, з трирічним курсом навчання, що існував в Україні у період сер. 1930-х–1950-х рр. (в Росії, Білорусії бібліотечні технікуми існують до сих пір). Проте в Україні переважна більшість бібліотечних технікумів у другій пол. 1940-х рр. було перейменовано на політосвітні технікуми, а з 1947 р. – на технікуми підготовки культурно-освітніх працівників (культосвітні технікуми). В «Енциклопедії українознавства» зазначено, що бібліотечні технікуми готували бібліотекарів переважно для сільських бібліотек, а у другій пол. 1940-х – у першій пол. 1950-х рр. існували як бібліотечні відділи при технікумах політосвіти, яких у сер. 1950 рр. (а точніше – з 1947 р.) було в Україні 16 [12, с. 126–127]. У 1930–1950-х рр. випускники бібліотечних технікумів нерідко ставали завідувачами районних і

сільських бібліотек, переважно у межах певної області. Одночасно вони здійснювали безпосереднє керівництво підготовкою сільських бібліотекарів на шестимісячних курсах, організовували методичну допомогу бібліотекам міста і району, проводили бібліотечну пропаганду та культурно-освітню роботу серед населення. Під їх патронатом перебували колгоспні бібліотеки. Навчання в бібліотечних технікумах, як і в більшості інших, хоча і було платним, однак значна частина студентів вчилася безкоштовно або за досить низьку (умовну) плату. Курс навчання тривав приблизно два-три роки, в залежності від рівня освіти абітурієнтів та інших чинників. Навчальна програма складалася як із загальноосвітніх та суспільно-політичних (марксизм-ленінізм, історія, політекономія, економічна політика, географія, російська мова, література, математика, фізика, хімія, природознавство, іноземна мова та ін.), так і з фахових дисциплін (бібліографія та комплектування, форми і методи роботи з читачами, організація і планування бібліотечної справи, організація книжкових фондів і каталогів, графіка (плакат), палітурна справа, робота з дітьми та ін.). Значну частину часу навчальна програма приділяла заняттям з фізкультури, військової справи, а також – виробничій практиці (за планом на практику щорічно відводилося приблизно 80 годин). Навчальна програма бібліотечних технікумів була дуже схожою з програмою педагогічних технікумів. Викладачі спеціальних дисциплін бібліотечних технікумів мали переважно вищу бібліотечну освіту (більшість з них закінчували ВУІКО) [28, с. 15]. Тим самим, перед бібліотечними факультетами інститутів, окрім підготовки бібліотекарів-практиків, поставало завдання щодо підготовки та підвищення кваліфікації викладачів фахових дисциплін бібліотечних та політосвітніх технікумів. Наприклад, згідно з наказом Наркомосу УРСР «Про курсову підготовку та перепідготовку бібліотечних кадрів» від 23 червня 1934 р., ВУІКО мав організувати на базі бібліотечного факультету двомісячні курси перепідготовки завідувачів районних бібліотек (набір 100 осіб), а також провести для викладачів бібліотечних дисциплін, у першу чергу технікумів, дводекадний семінар з метою підвищення їх кваліфікації. На виконання поставлених завдань ЦВК і Рада народних комісарів УСРР прийняли постанову «Про роботу масових бібліотек», метою якої було: забезпечення підготовки керівного складу книгозбірень не менше, ніж на 50 % особами з вищою освітою; встановлення набору до бібліотечного факультету ВУІКО на 1934/1935 н. р. у кількості 500 осіб (з яких 100 – на вечірній факультет); створення у 1935 р. бібліотечного інституту та три нових бібліотечних технікуми на Донбасі, в Одесі, Харкові та ін. Ставилося також завдання реорганізувати технікуми комуністичної освіти у Ніжині, Мелітополі, Тульчині, Києві, Кременчуці у бібліотечні технікуми.

Отже, бібліотечні технікуми ставали базою підготовки та перепідготовки бібліотечних кадрів. З їх утворенням поступово покращувався рівень абітурієнтів, що поступали в інститути, зростав кваліфікаційний рівень середньої ланки бібліотекарів. Середина 1930-х рр. була певним рубежем у підвищенні

якості та кількості бібліотечних фахівців. Значно збільшилась кількість курсів з підготовки та перепідготовки бібліотекарів: у 1934 р. курси перепідготовки закінчили 142 особи, у 1935 – 358, у 1936 – більше 1500 осіб [19, с. 18]. У другій пол. 1930-х рр. у кожній області були організовані одномісячні або двомісячні курси підготовки бібліотекарів. У бібліотечних технікумах також діяли одномісячні та шестимісячні курси перепідготовки бібліотечних кадрів. Однак через брак викладачів, підручників, приміщень для занять час навчання на курсах було скорочено до 1,5–3-х місяців, так само як і на обласних шестимісячних курсах з підготовки бібліотекарів Наркомосвіти. Втім, досвід довів, що для підготовки бібліотекаря потрібні були мінімум шестимісячні курси. Одномісячні та двомісячні курси були переважно розраховані для перепідготовки бібліотекарів провідних бібліотек (обласних, районних). Існували також міжрайонні курси для перепідготовки бібліотекарів сільських книгозбірень. У 1935 р. ВУІКО у Харкові було перетворено в Український бібліотечний інститут, при якому діяли двомісячні курси перепідготовки завідуючих районними бібліотеками, працівників дитячих бібліотек, бібліографів-консультантів (у 1935 р. їх закінчили 55 осіб). З середини 1930-х рр. подібні курси діяли не тільки у Харкові, а й у Києві, Вінниці, Дніпропетровську, Одесі. Кращий стан з підвищення фахової кваліфікації був там, де була можливість навчатися без відриву від виробництва та в містах, де існували вищі бібліотечні навчальні заклади або їхні філіали (Харків, Київ, Одеса).

У другій пол. 1930-х рр. у країні відбулося становлення системи масової професійної, зокрема бібліотечної, освіти. Якісно новий рівень підготовки бібліотечних кадрів був обумовлений великими потребами держави у розвитку виробничих сил, сфер економіки, освіти, культури, науки та ідеології. Було створено мережу вищих і середніх спеціальних бібліотечних навчальних закладів, регулярно проводилася підготовка та перепідготовка бібліотекарів, підвищувався їх рівень кваліфікації. Бібліотечний та інші профільні інститути, бібліотечні технікуми та відділення педучилищ наприкінці 1930-х рр. випускали щорічно понад 6000 фахівців, що у багато разів більше, ніж у попередні періоди. У 1930-х рр. загальною тенденцією в організації та розвитку підготовки бібліотечних кадрів було поглиблення уніфікації системи вищої та середньої спеціальної освіти; посилення ідеологічної направленості у вивченні спеціальних дисциплін; перевага вивчення питань методики роботи над висвітленням змісту предметів. Проте внаслідок стрімкого збільшення кількості масових бібліотек, статистичні показники щодо бібліотечних кадрів залишалися невтішними, наприклад, у сер. 1930-х рр. 70 % бібліотекарів не мали ніякої спеціальної підготовки, 38 % мали нижчу загальну освіту [20, с. 174]. У 1937 р. бібліотекарів в Україні системи Наркомосу було 4406 осіб, з яких лише 113 мали вищу освіту, 920 – середню, 3373 – початкову [2, с. 34]. Незважаючи на очевидний прогрес, повністю вирішити проблему кадрового забезпечення масової бібліотечної мережі все ж не вдалося. Негативними факторами бібліотечної

політики у кадровій сфері були недостатня оплата праці бібліотекарів (звідки професія бібліотекаря мала найменший престиж), зайва заідеологізованість освітнього процесу, періодичні кадрові чистки фахівців та ін.

Керування бібліотечними навчальними закладами середньої ланки здійснювалося Комітетом з справ вищої школи, Бібліотечним управлінням Наркомосу, а на місцях – обласними відділами народної освіти при обласних виконкомках рад. У 1940 р. у Наркомосі було створено Управління з політико-освітньої роботи, до якого увійшло Бібліотечне управління. Напередодні Великої Вітчизняної війни управління бібліотечною освітою було укріплено шляхом об'єднання керівних органів з політико-освітніми структурами. У роки війни в евакуйованих бібліотечних технікумах термін навчання було зменшено. Матеріальна і навчально-методична забезпеченість освітнього процесу була вкрай низькою. Студентам доводилося записувати навчальний матеріал під диктовку викладача. Паперу для конспектів також не було, тому писали на старих книгах і газетах між рядків. Навчально-наочні посібники (плакати та ін.) викладачі виготовляли власними силами із залученням найбільш здібних учнів. Після звільнення території України від німецько-фашистських загарбників життя на визволених землях поступово налагоджувалося, проте питання з підготовки бібліотечних кадрів постало не менш гостріше, ніж у довоєнні часи. Підбором і розстановкою кадрів займалися партійні та радянські органи. У лютому 1945 р. загальне керівництво бібліотечною справою перейшло у ведення Бібліотечного управління Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів Української РСР, яке приділяло велику увагу питанням розвитку бібліотечних навчальних закладів.

Склад працівників бібліотечних технікумів поступово оновлювався, кадрові питання вирішувалися переважно на місцях за рахунок місцевих резервів. Проте нерідко до роботи у бібліотечних технікумах йшли працювати особи без спеціальної підготовки, досвіду роботи, а іноді і без спеціальної освіти. Значна частина викладачів бібліотечних технікумів мала середню фахову освіту. Бібліотеки також потребували відповідно кваліфікованих фахівців. Отже, післявоєнному періоду була притаманна відсутність висококваліфікованих кадрів, недостатній рівень професіоналізму фахівців, недоліки ділових якостей, кадрова плинність, що також спостерігалось і в наступні роки. Середньомісячна заробітна плата працівників культосвітніх установ у післявоєнний період становила 300–400 крб. на місяць, у той час як середньомісячна заробітна плата в країні була 500–600 крб. Звичайно у післявоєнний період не всі технікуми відновили свою роботу. Проте у поновлених навчальних закладах поряд із зміцненням матеріально-технічної бази були розширені також права та обов'язки студентів технікумів. Всі студенти забезпечувалися стипендією (приблизно 80–120 крб.), а відмінники отримували 25 % надбавку. Зарплата викладачів становила приблизно 600 крб. Загалом, до 1947 р. мережа бібліотечних технікумів була відбудована. Навчання в бібліотечних технікумах за-

лишалось платним, але багато студентів (приблизно 50–60 %) було звільнено від оплати.

Починаючи з листопада 1945 р. студенти технікумів обов'язково залучалися до робіт з відновлення роботи свого навчального закладу та міста в цілому, а також зі збирання врожаю (картоплі, цукрових буряків, капусти, моркви тощо). Ухилення від сільгоспробіт загрожувало суворими покараннями: доганою, позбавленням стипендії і навіть виключенням з технікуму. Завдяки цілеспрямованій державній підтримці та цілеспрямованій бібліотечній політиці матеріально-технічна база бібліотечних технікумів поступово поліпшувалася, посилювалося забезпечення освітнього процесу навчально-методичними матеріалами. Державними органами управління було налагоджено централізоване постачання підручників зі спеціальних дисциплін. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів технікумів набуло системного характеру. Педагогічні колективи удосконалювали форми навчально-виховної роботи, спрямованої на підготовку кваліфікованих бібліотечних кадрів середньої ланки. Бібліотечні технікуми безпосередньо зміцнювали зв'язок з обласними та районними масовими бібліотеками, стаючи одними з місцевих центрів освіти і культури.

У 1920–1950-х рр. як вищі, так і середні спеціальні навчальні заклади з культурно-освітнього профілю, протягом свого існування дуже часто змінювали свою назву. Наприклад, у Ніжині у 1920 р. було відкрито трудову школу, яку у 1930 р. було перейменовано на технікум радянського будівництва, а у 1932 р. – на технікум комуністичної освіти, який у 1934 р. було перетворено на бібліотечний технікум, що проіснував до війни. У 1943 р. після визволення чернігівських земель від німецько-фашистської навали зазначений навчальний заклад у Ніжині було перейменовано у технікум політосвіти, у 1947 р. – у технікум підготовки культурно-освітніх працівників, а у 1962 р. – у культурно-освітнє училище. Нині – це Ніжинський коледж культури і мистецтв імені Марії Заньковецької.

Характерною є також історія сучасного Мелітопольського училища культури. У 1930 р. було відкрито Запорізький технікум комуністичної освіти, а у 1932 р. його переведено до Мелітополя. У 1934 р. Мелітопольський технікум комуністичної освіти реорганізовано в бібліотечний технікум, який працював до початку війни. У роки Великої Вітчизняної війни в технікумі було призупинено підготовку кадрів. З 1 червня 1944 р. відбулося поновлення роботи технікуму під назвою Мелітопольського технікуму підготовки політико-освітніх працівників. Через три роки (1947) навчальний заклад було перейменовано у Мелітопольський технікум підготовки культурно-освітніх працівників, а у 1961 р. – реорганізовано у Мелітопольське культурно-освітнє училище.

Чимало середніх спеціальних бібліотечних навчальних закладів, зокрема технікумів, в Україні було створено лише наприкінці Великої Вітчизняної війни. Наприклад, у 1944 р. було створено технікум політосвіти у м. Білгород-Дністровську, який у 1957 р. було перенесено у м. Канів і в подальшому пе-

рейменовано на Канівське училище культури і мистецтв Черкаської обласної ради (нині – Канівське училище культури і мистецтв). Так само у 1944 р. було створено в Херсоні технікум політосвіти з відділеннями бібліотечної та клубної роботи, який пізніше був перейменований в культурно-освітнє училище, а з 1990 р. – в училище культури. У 1944 р. було започатковано Дніпропетровський технікум політосвіти (нині – Дніпропетровський коледж культури), який у 1946/1947 н. р. було перейменовано на технікум з підготовки культурно-освітніх працівників, що готував кадри для клубних закладів та масових бібліотек. Так само, наприклад, Кримська школа культпросвіти, що була заснована у 1948 р., лише через 10 років після свого заснування була об'єднана з Сімферопольським бібліотечним технікумом. Проте Сімферопольський бібліотечний технікум, що був заснований у сер. 1930-х рр., проіснував під своєю назвою більше 20 років (нині – це Кримський університет культури, мистецтв і туризму). А наприклад, Одеське училище культури (нині – Одеське училище мистецтв і культури імені К. Ф. Данькевича), що веде свою історію від 1939 р., коли на базі школи політпросвіти було засновано технікум політпросвіти, а у 1946/1947 н. р., як і більшість інших подібних технікумів, було перейменовано на Одеський технікум підготовки культурно-освітніх працівників, а у 1961 р. – на Одеське культурно-освітнє училище.

Протягом розвитку середньої спеціальної бібліотечної освіти у досліджуваній період у бібліотечних технікумах часто змінювалися навчальні програми. Загалом, поступово вони ставали все більш уніфікованими. Бібліотечна професія в СРСР продовжувала розглядатися як педагогічна, тому навчальні плани і програми мали певну педагогічну спрямованість. Наприкінці 1940-х – на поч. 1950-х було введено низку нових дисциплін («Історія ВКП(б)», «Психологія» та ін.) або об'єднано декілька предметів у новому курсі (наприклад, введено курс «Бібліотекознавства», що об'єднав «Історію бібліотечної справи», «Організацію роботи бібліотек» та «Керівництво читанням») [14, с. 37]. Окрім введення нових дисциплін, змін у навчальних програмах та планах, у постановках та офіційних документах зазначалося, що «читавшиєся ранее в институтах и техникумах курсы «Организация библиотечного дела в СССР», «История библиотечного дела» и «Методы работы с читателем» страдали объективизмом, аполитичностью, нередко изучались в отрыве от богатейшего опыта культурного строительства» [13, с. 3]. Також зверталась увага на: невідповідність великого обсягу навчальних програм з певних дисциплін тій кількості годин, які відводили на опрацювання окремих тем; строкатість і різнобій у вивченні одних і тих самих навчальних розділів при опрацюванні різних спеціалізованих курсів; хронічну нестачу навчальної літератури (навіть заплановані для бібліотечних технікумів 10 примірників з кожної дисципліни не завжди надходили у повному обсязі) [15, с. 17]. Неузгодженість навчальних програм іноді призводила до таких курйозів, що у деяких бібліотечних технікумах кількість годин, наприклад, з бібліографії перебільшувала обсяг годин з цього предмету на біб-

ліотекознавчих факультетах бібліотечних інститутів (у технікумі – 232 години, в інституті – 214) [17, с. 8]. Наприкінці 1940-х рр. у бібліотечних технікумах не вистачало не тільки підручників, зошитів та інших навчальних матеріалів, а й викладачів: з фахових дисциплін часто працювало всього 2–5 викладачів.

З 1950-х рр. кількість охочих навчатися у бібліотечних технікумах починає зростати, підвищився конкурс серед абітурієнтів. Відповідно і рівень знань як студентів, так і випускників, значно покращився у порівнянні з довоєнним чи післявоєнним періодом. У цей час, як і раніше, до бібліотечних технікумів приймали осіб віком 14–30 років, що мали неповну (семирічну) середню освіту, які пройшли за конкурсом, здавши іспити з «Конституції СРСР» (усно), з «Російської мови і літератури» (усно і письмово – диктант) та з «Математики» (усно і письмово). У 1950 р. навчальні заклади України готували вже 8447 бібліотечних спеціалістів [21, с. 5] (для порівняння, у Російській Федерації у 1951 р. тільки в бібліотечних технікумах навчалось приблизно 11 тис. студентів [31, с. 16]). Комітет у справах культурно-освітніх установ, враховуючи гостру потребу у кваліфікованих кадрах для сільських і районних бібліотек, вийшов з пропозицією до Ради Міністрів УРСР про відкриття з 1 вересня 1950 р. у м. Києві Інституту підвищення кваліфікації культурно-освітніх працівників та організації технікумів ще в дев'яти областях для того, щоб кожна область мала свій технікум, який готував би бібліотечних фахівців [21, с. 5–6].

З 1953 р. поступово впроваджувалася реформа середньої спеціальної освіти, за якою до бібліотечних технікумів починали приймати абітурієнтів на базі десятирічного шкільного навчання (цікаво, що перший випуск десятикласників відбувся у 1935 р.). У такому разі термін підготовки бібліотечних фахівців середньої кваліфікації у бібліотечних технікумах скорочувався до 1,5–2-х років. У 1957 р. бібліотечні технікуми випустили більше трьох тисяч кваліфікованих бібліотекарів, що в 10 разів збільшило склад кадрів районних і сільських бібліотек [21]. У зазначеному році в Україні діяли 23 технікуми, що готували бібліотекарів, у кожному з яких були заочні відділення навчання (всього в СРСР у цей рік діяло 32 бібліотечних технікуми та 35 культосвітніх технікуми, де були бібліотечні відділення) [18, с. 152]. Відомо, що у 1957 р. в Україні серед працівників масових бібліотек Міністерства культури лише 46 % мали вищу та середню спеціальну бібліотечну освіту.

У 1961 р. колегія Міністерства культури УРСР визнала, що оскільки в бібліотечних та в інших технікумах з підготовки культосвітніх працівників немає жодного технічного предмета, то недоцільно їх називати технікумами. До того ж, з точки зору організації навчального процесу зазначені технікуми наближені до музичних і театральних училищ. Отже, навесні 1961 р. Постановою Колегії Міністерства культури України бібліотечні технікуми та всі технікуми з підготовки культосвітніх працівників в країні було перейменовано на культурно-освітні училища. У 1962 р. у СРСР діяло 17 бібліотечних технікумів і 62 бібліотечних відділення в культурно-освітніх школах і училищах [30, с. 232].

У Росії, Білорусії та у деяких інших колишніх республіках СРСР бібліотечні технікуми діють і до тепер.

В залежності від особливостей загального розвитку бібліотечної освіти, соціально-політичних, культурних та інших чинників, розвиток середніх спеціальних бібліотечних навчальних закладів в Україні, зокрема – технікумів, що готували бібліотечних фахівців у період 1920–1950-х рр., можна умовно розподілити на наступні етапи:

1-й етап (1920-ті рр. – 1934) – заснування низки середніх спеціальних бібліотечних навчальних закладів та формування основних принципів їхньої роботи; формування основних підходів щодо створення навчальних програм та організація навчального процесу в технікумах, що готували бібліотекарів; формування певних особливостей діяльності та різновидностей зазначених навчальних закладів (педтехнікуми, радпартшколи, технікуми комуністичної освіти, технікуми і школи політосвіти та ін.), а також тенденції до узгодженості та консолідації навчального процесу;

2-й етап (1934–1941) – започаткування окремих середніх спеціальних бібліотечних навчальних закладів – бібліотечних технікумів; прагнення до формування єдиних навчальних програм (на базі педагогічної освіти) та посилення координації роботи у підготовці бібліотечних фахівців між навчальними закладами різних освітніх рівнів;

3-й етап (1941–1944 рр.) – «військовий період» – організація роботи зазначених технікумів в евакуації та підготовка фахівців за скороченою програмою;

4-й етап (1944 – поч. 1950-х рр.) – післявоєнний період – період налагодження на звільнених територіях функціонування середніх спеціальних бібліотечних навчальних закладів; більшість бібліотечних технікумів в Україні у другій пол. 1940-х – у 1950-х рр. було перейменовано на технікуми політосвіти, а надалі на технікуми підготовки культурно-освітніх працівників (рідше – училища або школи);

5-й етап (поч. 1950-х рр. – 1961) – подальший планомірний розвиток технікумів, зокрема бібліотечних та культосвітніх, що були організовані майже в усіх обласних центрах України; розширення їхньої мережі та посилення їх матеріально-технічної та навчальної бази аж до скасування у 1961 р. та перейменування на культурно-освітні училища.

Отже, у другій пол. 1930-х рр. у країні сформувалася система середньої спеціальної бібліотечної освіти, що складалася не лише тільки з курсів підготовки та перепідготовки спеціалістів, а й з низки спеціальних навчальних закладів – різних видів технікумів і шкіл, що готували бібліотекарів, зокрема, з мережі окремих бібліотечних технікумів. На навчальній базі бібліотечних, політосвітніх, культосвітніх технікумів успішно розвивалася спеціалізація бібліотекарів для різних видів бібліотек. Наприклад, у другій пол. 1940-х – 1950-х рр. на бібліотечних відділеннях Київського, Харківського, Одеського та Львівського

культосвітніх технікумів вже була спеціалізація з підготовки бібліотечних фахівців для дитячих та шкільних книгозбірень.

У 1950-х рр. була створена чітка мережа середніх спеціальних навчальних закладів, що готували кваліфікованих бібліотекарів для державних масових, наукових і профспілкових книгозбірень. В першу чергу, зазначені технікуми задовольняли потреби у бібліотечних фахівцях певної області. Підготовка фахівців у досліджуваних технікумах стала базовою основою кадрового ресурсу бібліотекарів середньої ланки кваліфікації для книгозбірень різних типів і видів (переважно, для масових, зокрема – сільських бібліотек).

Список використаної літератури:

1. *Бачинська Н. А.* До джерел вищої бібліотечної освіти в Україні (початок XIX – перша чверть XX століття) / Н. А. Бачинська // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. – 2017. – № 2. – С. 46–52. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/2KodUZX> (дата звернення: 02.08.2019).
2. *Березюк Н.* Бібліотечна освіта в Україні: (сторінки історії) / Н. Березюк // *Бібл. вісн.* – 2000. – № 1. – С. 32–35.
3. *Борович Б. О.* Пути сближения книги с читателем: опыт методологии культурной работы в библиотеке / Б. О. Борович. – Харьков : 1-я Гос. тип., 1922. – 103 с.
4. *Бурба О.* Більше уваги роботі бібліотечних технікумів / О. Бурба // *Б-ка у соц. будівництві*. – 1934. – № 9. – С. 12–14.
5. *Глазков М. Н.* Как создавалась система (подготовка советских библиотекарей в предвоенное десятилетие) / М. Н. Глазков // *Встреча*. – 2003. – № 9. – С. 10–13.
6. *Гранкина И. И.* Разработка масштабных проектов подготовки библиотечных кадров в России в конце 1917 – начале 1921 г. / И. И. Гранкина // *Науч. и техн. б-ки*. – 2015. – № 9. – С. 51–66. – Відомості доступні також через Інтернет: <https://bit.ly/2ZwRmfR> (дата звернення: 02.08.2019).
7. *Державний архів Вінницької області : путівник / уклад.: О. Петренко, В. Верхолук, Ф. Винокурова [та ін.].* – Вінниця : Т. П. Барановська, 2015. – 754 с.
8. *Доблер Ф. Э.* Проблема библиотечных кадров / Ф. Э. Доблер // *Красный библиотекарь*. – 1930. – № 3. – С. 21–26.
9. *Добренко Е. А.* Формовка советского читателя : социальные и эстетические предпосылки рецепции советской литературы / Е. Добренко. – СПб. : Гуманитар. агентство «Акад. проект», 1997. – 320, [3] с.
10. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в XX ст. / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – Київ, 2009. – 530 с.
11. *Енциклопедія українознавства : загальна частина (ЕУ–I) / гол. ред. В. Кубійович.* – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – Т. 3. – С. 934–954.
12. *Енциклопедія українознавства : словникова частина (ЕУ–II) / гол. ред. В. Кубійович.* – Париж ; Нью-Йорк, 1955. – Т. 1. – С. 120–132.
13. *За высокое качество подготовки библиотечных кадров* // *Библиотекарь*. – 1950. – № 9. – С. 1–5.
14. *Захарова М.* Наболевшие вопросы работы библиотечных техникумов / М. Захарова // *Библиотекарь*. – 1950. – № 3. – С. 37–39.
15. *Захарова М.* О некоторых вопросах работы библиотечных техникумов / М. Захарова // *Библиотекарь*. – 1948. – № 1. – С. 14–21.
16. *Іваницький В. Ф.* Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії / В. Ф. Іваницький // *Бібл. зб.* – 1927. – № 2. – С. 93–102.
17. *Карпов Г.* О состоянии и задачах подготовки кадров в библиотечных техникумах / Г. Карпов // *Библиотекарь*. – 1948. – № 4. – С. 1–10.
18. *Комский С. А.* Библиотечное дело в Украинской ССР / С. А. Комский // *40 лет библиотечного строительства в СССР : докл. науч. конф. (Москва, 23–26 дек. 1957 г.)*. – М., 1958. – С. 146–159.
19. *Комский С.* Подготовка и переподготовка библиотечных кадров на Украине / С. Комский // *Красный библиотекарь*. – 1936. – № 8. – С. 15–19.
20. *На фронті культури*. – Київ : Рад. школа, 1935. – 264 с.

21. Новікова Н. Професійне становлення бібліотечного спеціаліста : з історії формування кадрів дитячих бібліотек України : 40–60-ті роки ХХ ст. / Н. Новікова // Світ дитячих бібліотек. – 2003. – № 1. – С. 3–6.
22. Потапова Л. Так складалась система обучения / Л. Потапова // Библиотекарь. – 1967. – № 7. – С. 28–32.
23. Прилуцький В. Повсякденне життя студентів / В. Прилуцький // Нариси повсякденного життя радянської України в добу НЕПу (1921–1928). – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2010. – Ч. 2. – С. 79–106.
24. Рубакин Н. А. Работа библиотекаря с точки зрения библиопсихологии : к вопросу об отношении книги и читателя / Н. А. Рубакин // Читатель и книга. Методы их изучения. – Харьков : Труд, 1925. – Вып. 1. – С. 37–65.
25. Смушкова М. О работе библиотечных / М. Смушкова // Красный библиотекарь. – 1926. – № 1. – С. 5–12.
26. Соколов А. В. Сто лет библиотечной школьной педагогики (1913–2013) [Электронный ресурс] / А. В. Соколов. – Электрон. дан. – Режим доступа: <https://bit.ly/2GOMNXc> (дата обращения: 04.07.2019). – Загл. с экрана.
27. Соляник А. А. Флагман бібліотечно-інформаційної освіти / А. А. Соляник // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2009. – Вип. 27. – С. 74–83.
28. Троїцька О. Бібліотечний факультет ВУКО в 1933–34 році / О. Троїцька // Б-ка у соц. будівництві. – 1934. – № 9. – С. 15–17.
29. Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в С.-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 г. : в 2 ч. – СПб., 1912. – Ч. 1. – 440 с.
30. Цареградский И. М. Библиотечно-библиографическое образование / И. М. Цареградский // Педагогическая энциклопедия. – М. : Сов. энцикл., 1964. – Т. 1. – С. 230–234.
31. Цареградский И. Выше идейно-теоретический уровень обучения в библиотечных техникумах / И. Цареградский // Библиотекарь. – 1951. – № 7. – С. 16–19.

References

- [1]. Bachynska N. A. Do dzherel vyshchoi bibliotечноi osvity v Ukraini (pochatok XIX – persha chvert XX stolittia) [To the sources of higher librarianship education in Ukraine (beginning of the nineteenth to first quarter of the twentieth century)]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia [Library Science. Documentation. Informology]*. 2017, no 2, pp. 46–52. Available at: <https://bit.ly/2KodUZX>.
- [2]. Bereziuk N. Bibliotечna osvita v Ukraini: (storinky istorii) [Library education in Ukraine: history page]. *Bibliotечnyi visnyk [Library Bulletin]*. 2000, no 1, pp. 32–35
- [3]. Borovich B. O. Puti sblizhenija knigi s chitatelem: opyt metodologii kul'turnoj raboty v biblioteke [Ways of rapprochement of the book with the reader: experience of the methodology of cultural work in the library]. Kharkov, 1922, 103 p.
- [4]. Burba O. Bilshe uvahy roboti bibliotечnykh tekhnikumiv [More attention to the work of library colleges]. *Biblioteka u sotsialistичnomu budivnytstvi [Library in socialist construction]*. 1934, no 9, pp. 12–14
- [5]. Glazkov M. N. Kak sozdavalas sistema (podgotovka sovetskih bibliotekarej v predvoennoe desjatiletie) [How the system was created (the training of Soviet librarians in the prewar decade)]. *Vstrecha [A meeting]*. 2003, no 9, pp. 10–13
- [6]. Grankina I. I. Razrabotka masshtabnyh proektov podgotovki bibliotечnykh kadrov v Rossii v konce 1917 – nachale 1921 g. [Development of large-scale projects for the preparation of library personnel in Russia at the end of 1917 – early 1921]. *Nauchnye i tehicheskie biblioteki [Scientific and technical libraries]*. 2015, no 9, pp. 51–66. Available at: <https://bit.ly/2ZwRmfR>.
- [7]. Derzhavnyi arkhiv Vinnytskoi oblasti: putivnyk [State Archives of Vinnytsia Region: guide]. Vinnytsia, 2015, 754 p.
- [8]. Dobler F. Je. Problema bibliotечnykh kadrov [The problem of library staff]. *Krasnyj bibliotekar [Red librarian]*. 1930, no 3, pp. 21–26
- [9]. Dobrenko E. A. Formovka sovetskogo chitatelja: socialnye i jesteticheskie predposylki recepcii sovetskoi literatury [Shaping the Soviet reader: social and aesthetic prerequisites for the reception of Soviet literature]. Sankt-Petersburg, 1997, 320, [3] p.
- [10]. Dubrovina L. A., Onyshchenko O. S. Bibliotечna sprava v Ukraini v XX stolitti [Library business in Ukraine in the twentieth century]. Kiev, 2009, 530 p.
- [11]. *Entsyklopediia ukrainoznavstva: zahalna chastyna (EU-I) [Encyclopedia of Ukrainian Studies. General part (Eu-I)]*. Munich, Niu-York, 1949, vol. 3, pp. 934–954

- [12]. *Entsyklopediia ukrainoznavstva: slovnykova chastyna (EU-II) [Encyclopedia of Ukrainian Studies. The vocabulary part (Eu-II)]*. Paris, Niu-York, 1955, vol. 1, pp. 120–132
- [13]. Za vysokoe kachestvo podgotovki biblioteknykh kadrov [For the high quality training of library staff]. *Bibliotekar [Librarian]*. 1950, no 9, pp. 1–5
- [14]. Zaharova M. Nabolevshie voprosy raboty biblioteknykh tehnikumov [Sore points of the work of library technical schools]. *Bibliotekar [Librarian]*. 1950, no 3, pp. 37–39
- [15]. Zaharova M. O nekotorykh voprosakh raboty biblioteknykh tehnikumov [On some issues of the work of library technical schools]. *Bibliotekar [Librarian]*. 1948, no 1, pp. 14–21
- [16]. Ivanytskyi V. F. Pidhotuvannia naukovykh bibliotekariv i vzhali naukovykh robitnykiv u haluzi bibliotekoznavstva ta bibliohrafii [Preparation of scientific librarians and general research workers in the field of librarianship and bibliography]. *Biblioteknyi zbiryk [Library Collection]*. 1927, no 2, pp. 93–102
- [17]. Karpov G. O sostojanii i zadachah podgotovki kadrov v biblioteknykh tehnikumah [On the status and tasks of training in library colleges]. *Bibliotekar [Librarian]*. 1948, no 4, pp. 1–10
- [18]. Komsnij S. A. Biblioteknoe delo v Ukrainskoj SSR [Library business in the Ukrainian SSR]. [40 let biblioteknoho stroitel'stva v SSSR]: doklady nauchnoy konferentsii 23–26 dekabrya 1957 g. [40 years of library construction in the USSR]. Moskva, 1958, pp. 146–159
- [19]. Komsnij S. Podgotovka i perepodgotovka biblioteknykh kadrov na Ukraine [Training and retraining of library staff in Ukraine]. *Krasnyj bibliotekar [Red librarian]*. 1936, no 8, pp. 15–19
- [20]. *Na fronti kultury [At the front of culture]*. Kiev, 1935, 264 p.
- [21]. Novikova N. Profesiine stanovlennia biblioteknoho spetsialista: (Z istorii formuvannia kadrov dyt.. b-k Ukrainy: 40–60-ti roky XX st.) [Professional formation of a library specialist: (From the history of the formation of the personnel of children libraries of Ukraine: 40-60-ies of the XX century)]. *Svit dytiacgykh bibliotek [The world of childrens libraries]*. 2003, no 1, pp. 3–6
- [22]. Potapova L. Tak skladyvalas sistema obuchenija [This is how the training system developed]. *Bibliotekar [Librarian]*. 1967, no 7, pp. 18–32
- [23]. Pryluts'kyi V. Povsiakdenne zhyttia studentiv [Everyday life of students]. *Narysy povsiakdennoho zhyttia radianskoi Ukrainy v dobu nepu (1921–1928)* [Essays on the daily life of Soviet Ukraine in the days of the Nep (1921-1928)]. Kiev, 2010, part 2, pp. 79–106
- [24]. Rubakin N. A. Rabota bibliotekarja s tochki zrenija bibliopsihologii. K voprosu ob otnoshenii knigi i chitatelja [Job librarian in terms of bibliopsychology. On the relationship between the book and the reader]. *Chitatel i kniga. Metody ih izuchenija [Reader and book. Methods for studying them]*. Kharkov, 1925, issue 1, pp. 37–65
- [25]. Smushkova M. O rabote bibobedinenij [On the work of library associations]. *Krasnyj bibliotekar [Red librarian]*. 1926, no 1, pp. 5–12
- [26]. Sokolov A. V. Sto let biblioteknoj shkolnoj pedagogike (1913–2013) [One hundred years of library school pedagogy (1913–2013)]. Available at: <https://bit.ly/2GOMNXc>.
- [27]. Solianyk A. A. Flahman bibliotekno-informatsiinoi osvity [The flagship of library and information education]. *Visnyk Kharkivskoi derzhvnoi akademii kultury [Bulletin of Kharkiv state academy of culture]*. 2009, issue 27, pp. 74–83
- [28]. Troitska O. Biblioteknyi fakultet VUIKO v 1933–34 rotsi [Library Faculty of the All-Ukrainian Institute of Communist Education in 1933–34]. *Biblioteka u sotsialistychnomu budivnytstvi [Library in socialist construction]*. 1934, no 9, pp. 15–17
- [29]. *Trudy Pervogo Vserossijskogo s'ezda po biblioteknomu delu, sostojavshegosja v S.-Peterburge s 1-go po 7-e ijunya 1911 g. [Proceedings of the First All-Russian Library Congress, held in St. Petersburg from the 1st to the 7th of June 1911]*. Sankt-Petersburg, 1912, part 1, 440 p.
- [30]. Caregradskij I. Vyshe idejno-teoreticheskij uroven' obuchenija v biblioteknykh tehnikumah [Higher ideological and theoretical level of training in library technical schools]. *Bibliotekar [Librarian]*. 1951, no 7, pp. 16–19
- [31]. Caregradskij I. M. Bibliotekno-bibliograficheskoe obrazovanie [Library bibliographic education]. *Pedagogicheskaja jenciklopedija [Pedagogical encyclopedia]*. Moskva, 1964, vol. 1, pp. 230–234

Надійшла 08.04.2019 р.

Соколов В. Ю.,

кандидат исторических наук, главный библиотекарь
Национальной парламентской библиотеки Украины
ул. М. Грушевского, 1, г. Киев, 01008, Украина
тел.: (044) 278 85 12
e-mail: socolv@i.ua

**ФОРМИРОВАНИЕ СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО
БИБЛИОТЕЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ
В 1920-Х – 1950-Х ГГ.: ОТ БИБЛИОТЕЧНЫХ КУРСОВ
ДО СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ТЕХНИКУМОВ**

Проанализированы особенности становления библиотечного образования в 1920-х – 1950-х гг.; исследованы исторические, социально-политические и культурно-образовательные факторы создания и развития средних специальных учебных заведений, готовивших библиотекарей в указанный период; изучено специфику формирования и характер функционирования библиотечных курсов и техникумов преимущественно на примерах учебных заведений Украины; проанализировано значение их деятельности в подготовке специалистов среднего звена квалификации, в развитии библиотечного образования и библиотечного дела в целом.

Ключевые слова: история образования, библиотечное образование, средние специальные учебные заведения, библиотечные техникумы, культурно-просветительские техникумы, библиотечные курсы, Украина.

Sokolov V. Yu.,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.)
Chief Librarian National Parliamentary Library of Ukraine
1 M. Hrushevskoho St., Kyiv, 01008, Ukraine
tel.: (044) 278 85 12
e-mail: socolv@i.ua

**FORMATION OF SECONDARY SPECIALIZED
LIBRARIANSHIP EDUCATION IN UKRAINE
IN THE 1920S – 1950S : FROM LIBRARY COURSES
TO SPECIALIZED TECHNICAL SCHOOLS**

Summary

In the article by Victor Sokolov «Formation of the secondary specialized library education in Ukraine in the 1920s–1950s: from library courses to specialized technical schools» the peculiarities of the formation of the system of secondary specialized librarianship institutions, the specifics of the formation and nature of the functioning of the training courses and technical schools, which prepared library specialists in Ukraine during the specified period. In particular, the place of activity of library colleges in the development of library education and library

affairs in general, their importance in the training of specialists in the middle level of qualification was studied.

The purpose of the article: to reveal the distinctive features, the main factors and stages of the formation and development of secondary specialized librarianship education in Ukraine in the 1920–1950's; characterize varieties, peculiarities of creation and development of technical schools, which were prepared by library specialists of the middle level of qualification, especially – library colleges. In his work, the author widely used as general scientific methods of research (description, comparison, analogy, deduction, induction, analysis, etc.), as well as historical (historical-comparative, historical-typological, historical-diachronic, chronological) methods.

It was found that in the second floor. 1930s. The system of secondary specialized library education was formed in the country, which consisted not only of training courses and retraining of specialists, but also of a number of special educational institutions – various types of technical schools and schools that were preparing librarians, in particular, from the network of separate library colleges. The specialty of librarians for various types of libraries has been successfully developed at the educational base of library, polytechnic, and cultural-technical colleges. For example, in the second floor 1940s – 1950s.. there was already a specialization in the library departments of Kiev, Kharkov, Odessa and Lviv cultural colleges for the preparation of library specialists for children's and school bookshops.

On the basis of the analysis of historical, socio-political, cultural and other factors, the peculiarities of the general development of secondary specialized librarianship and the formation of the corresponding educational institutions in Ukraine in the 1920–1950's, the author proposed periodization of the formation and development of technical schools preparing at that time the library specialists. It was proved that in the 1950's a clear network of secondary specialized schools was set up that trained qualified librarians for public, scientific, and trade union books. First of all, the indicated technical colleges met the needs of library specialists in a certain area. The training of specialists in the studied technical colleges became the basic basis of the personnel resource of librarians of the middle level of qualification for books of different types and types (mainly for mass, in particular – rural libraries).

Summaries and conclusions of the article can serve as the basic material for further research on the history of the activity of secondary specialized librarianship institutions, and can also be used at lectures at library colleges on a special course on the history of library education in Ukraine.

Keywords: history of education, library education, secondary specialized educational institutions, library technical schools, cultural studies colleges, library courses, Ukraine.